

Mirt KOMEL
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Aleš Debeljak

Kako postati človek

Cankarjeva založba, Ljubljana 2014,
111 strani, 24,94 EUR
(ISBN 978-961-282-092-3)

Avtor knjige *Kako postati človek* nedvomno ne potrebuje posebne predstavitve, a vendar: Aleš Debeljak, pesnik, raziskovalec, prevajalec, esejist, popotnik, kolumnist, publicist, tovariš, prijatelj, v mladih letih judoist, v zrelih pa redni profesor na Oddelku in katedri za kulturologijo na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani in član Centra za proučevanje kulture in religije, nas je zapustil s svojo zadnjo knjigo v rokah, odprtih ust in solznih oči, tako da pričujoča recenzija ni spisana po meri nepristranskosti, pač pa skrajne pristranskosti, fascinacije nad njegovo osebo, ki nas je s svojim delom, delovanjem, raziskovanjem, pesnjenjem vseskozi poskuša učiti in tudi naučiti, *kako postati človek*, kajti nikakor ni samoumevno, da je posameznik kot tak že tudi sam po sebi človek: kot človek se ne rodiš – pač pa človek šele postaneš.

Recimo tako, da bereš, kajti Aleš ni bil samo dober pisec, marveč v prvi vrsti bralec: v avtorskem uvodu h knjigi je zapisal, da je »na začetku bil Mladi vedež« (str. 11), otroška enciklopedija iz jugoslovanskih časov – prvič izdana leta 1961, v letu njegovega rojstva, večkrat ponatisnjena in v osmo prišla v roke tudi njemu

samemu – knjiga, ki ga je tako fascinirala v svojem kombiniranju vednosti in slikovitosti, da se je naposled, veliko, veliko let kasneje, odločil tudi sam spisati prav takšno, ki jo je posvetil svojim ljubim otrokom, Klari, Simoni in Lukasu, jasno. Nasploh knjiga vsebuje polno posvetil ljudem, ki so mu pomagali ali ga navdihovali, začeni z zahvalo študentkam, ki so mu pomagale zbrati gradivo, v nadaljevanju pa ob posamičnih geslih in v navezavi na pisano paleto imen (Staši Tkalec, Danilu Kišu, Bernardu Bertolucciju, Meti Česnik, Marku Gabrijelčiču, Andreju Savskemu).

V svoji distinktivni pesniški maniri je že samo branje kazala svojevrstna estetska izkušnja, prijetna tako za pogled kot za uho: gesla se nizajo v preišljenih parih, eno odmeva je v drugem, en par preskakovaje v drugega, skupaj učinkujoč kot surrealistična jukstapozicija: Albanija-Avtomobil; Benetke-Bolnišnica; Cesta-Cirkus; Časopis-Čoln; Delo-Dvoživka; Ekvator-Eskimi; Film-Francija; Gozd-Grad; Hitrost-Hrvaška; Indijanci-Italija; Jez-Jezera; Knjiga-Kolo; Ladje-Les; Most-Muzej; Naočniki-Nemčija; Opeka-Otok; Papir-Pošta; Reke-Rimljani; Sol-Svetilnik; Šah-Šola; Taborniki-Termovka; Ura-Usnje; Veter-Voda; Zemljevid-Zvonec; Železnica-Živo srebro (zadnje geslo je edino geslo z dvema besedama, ki podvojita in skleneta parno nizanje).

Kazalno nizanje geslovnih parov, ki se glasovno in vsebinsko dopolnjujejo in najdevajo odmev drug v drugem, najde svoj ekvivalent v likovni opremi knjige, ki jo je oblikovala

Tanja Radež: vsako geslo ima namreč na levi naslov, pod njim nevtralen opis, pod opisom pa nazorno sliko, ki zgoščeno ne prikazuje samo gesla, marveč tudi pesniško podane opise na desni strani, ki tvorijo zanimiv kontrast sliki, pa tudi geslu samemu – m *quo* geslu. Jasno je namreč, kakor že rečeno, da se knjiga zgleduje po *Mladem vedežu*, toda formo vedeža uporabi samo na eni strani – na drugi strani pa imamo opravka z neko drugo obliko. Če navedem vprašanje jasno in glasno: če je *Kako postati človek* vedež – za kakšno vednost tukaj pravzaprav gre?

Poglejmo, preberimo. Smo? Dobro. Vidimo lahko, da je vsako geslo, ne glede na navidezno univerzalnost, tako ali drugače povezano z avtorjevim spominom na tisto, na kar se geslo nanaša in kar slikovno gradivo ponazarja. V tem oziru je univerzalizem, na katerega ne pretendira samo *Mladi vedež*, marveč vsaka enciklopedija ali enciklopedična zbirka, premeščen v partikularizem avtorjevega spomina, stila pisanja in premisleka – s poudarkom na slednjih dveh: distinktivno pesniški slog in intelektualna misel si namreč podajata roki v ostrem kontrastu s skopim opisom na drugi, poslikani strani, tako da moramo ponoviti vprašanje: za kakšno vednost tukaj gre?

Bodimo za trenutek tudi sami enciklopedični: enciklopedije so bile priljubljena forma razsvetljencev sedemnajstega in osemnajstega stoletja, ko so intelektualci poskušali zaobseči in posredovati ljudem vso človeško vednost z enostavnim urejevalnim

postopkom, ki je temeljil na abecedni. Etimologija nam pove, da beseda izvira iz grščine, ἔγκυκλοπαιδεία, ki pomeni »zaokroženo vzgojo« (iz ἔγκυκλος, »zaokrožen«, še natančneje iz κύκλος, »krog«, in pa παιδεία »vzgoja«, ki je sama sestavljena iz παῖς »otrok«). Enciklopedije so si in si še vedno zadajajo nalogo, da zaobsežejo vso vednost, tako da njihova pretenzija po geslovni univerzalnosti najde svojo ustreznico v univerzalnosti samih gesel, ki so podana v skrajno nepristranskem slogu s težnjo po objektivnosti.

Knjiga nima tovrstne pretenzije, abecedni seznam je pesniško in vsebinsko zaokrožen po nekih drugih pravilih in tudi vednost, ki jo vsebuje, ni razsvetljenska univerzalna vednost, pač pa nekaj povsem drugega: enciklopedično-razsvetljenska je tista vednost, ki poskuša zaobseči univerzalnost tako, da odpravi vsakršno partikularnost (v slogu, v sojenju, v stvari sami) – vednost vedoželjne knjige *Kako postati človek* pa se, ravno nasprotno, potopi v partikularnost, ki jo je mogoče iz nje razbrati (v slogu, v spominu, v stvari sami), toda ravno zato nam lahko poda neko drugo univerzalnost, ki ne odpravlja partikularnosti, marveč jo najde prav v njej. S takšno gesto pa se odpre tudi možnost za neko drugačno vednost, ki najbrž ni ravno po meri in okusu tako zelo visoko čislane, a vendarle povečini povsem prazne »znanstvene objektivnosti«, je pa definitivno bolj živa in hkrati tudi bolj zanimiva kot prav tako visoko čislana in povsem prazna »umetniška subjektivnost«, v

kolikor nima nobenega takšnega intelektualnega naboja, kakor ga ima knjiga, o kateri teče tukaj beseda.

Besedo pričujoče recenzije pa je treba sedaj zaježiti, toda ne, preden ne podamo sklepne sodbe: stari Grki so se še zavedali, da mora zaokrožno znanje vsebovati tako umetnost

kot znanost – in tega se je zavedal tudi Aleš (glej, recimo, geslo: Dvoživka), ki nam je poleg umetniško-znanstvene enciklopedije *Kako postati človek* pustil za seboj še vse druge svoje knjige, predvsem pa samega sebe kot zgled, h kateremu bi moral strmeti vsak pravi človek.